

ISTORIJA, spisanje na Sojuzot na društva na istoričarite na SR Makedonija, jubileen broj, broj 2, god. XX, Skopje 1984, str. 580

Ovim jubilarnim brojem obilježena je dvadeseta godišnjica kontinuiranog izlaženja časopisa. U povodu toga tiskana je bibliografija objavljenih radova u posljednjih deset godina koju je pripremio A. Ilievski (521—553), dok je za prvo desetljeće izlaženja objavljena u Istoriji broj 2, X. godište, od 1974. I površan pogled na bibliografiju upozorava na visoku kvalitetu, a time i značenje ovog časopisa.

S. O b a d i B. P a n o v, Profesor dr. Stjepan Antoljak (Povod 75-godišnjina od radjaneto i 50-godišnjina od naučnata dejnost) (13—27). Opus prof. dr. Antoljaka obuhvaća oko 250 znanstvenih bibliografskih jedinica i desetak knjiga (bibliografija radova: 29—44), objavljenih na hrvatskom, makedonskom, francuskom, njemačkom i albanskom jeziku u širokom rasponu od mlađeg kamenog doba do XX. stoljeća, iz nacionalne i opće povijesti. Najznačajnije rezultate postigao je unutar nacionalne povijesti srednjeg vijeka djelima Samuilova država, Bune pučana i seljaka u Hrvatskoj, Pomoćne povijesne znanosti, Izvori za historiju naroda Jugoslavije u srednjem vijeku, Pacta ili concordia od 1102. godine. Značajni rezultati profesora Antoljaka vezani su uz rasprave o doseljavanju Slavena na Balkan, doseljavanju Slavena—Hrvata u Istru, jadranske i makedonske Sklavinije, makedonske heretike u zapadnim izvorima u XI. i XII. vijeku, Vransko običajno pravo, Konavosku bunu, francusku upravu u hrvatskim područjima, prekosavsku Hrvatsku i pitanje njene reinkorporacije (1813—1822). Posebnim interesom, profesor Antoljak je vezan za Zadar i probleme njegove bogate prošlosti. Pored uspješnog znanstvenog rada, koji ga svrstava u sam vrh hrvatske i jugoslavenske historiografije profesor Antoljak nas je zadužio uspješnim rukovođenjem Zadarskog arhiva i svojim dugogodišnjim sveučilišnim radom u Zagrebu, Zadru, Skopju i Prištini, čijem pregalaštvu brojne ugledne jugoslavenske institucije zahvaljuju mnoge već afirmirane znanstvene kadrove. Znanstvenu vitalnost prof. dr. Antoljaka najbolje svjedoče njegova najnovija djela Srednjovjekovna Makedonija I i Hrvatska historiografija do 1918.

H. A n d o n o v - P o l j a n s k i, Evropa i makedonskoto nacionalnoosloboditelno dviženje so osvrt na interesot na Švedska kon Makedonija (45—54). Prvi interes Švedske za makedonske prilike vezan je uz tursku opasnost, a jačat će ga sve češći privredni doticaji. U vezi s reformama poduzetim u Makedoniji početkom XX. stoljeća dopijevaju instruktori iz Švedske. Makedonsko pitanje postaje prisutnije u švedskoj diplomaciji nakon osnutka vicekonzulata u Solunu 1891. Švedski listovi izvještavaju javnost o Ilindenskom ustanku gotovo svakodnevno, a pojavljuje se i članak koji analizira tragičnu povijest Makedonije i naglašava šutnju Evrope. Švedski interes za Makedonce se tu ne iscrpljuje, već je intenzivan za mladoturske revolucije, balkanskih ratova, za I. i II. svjetskog rata, te u međuratnom razdoblju.

M. A p o s t o l s k i, Etničkrite promeni vo Makedonija vo XX vek (45—54). Makedonija je u XX. stoljeću doživjela najviše etničkih promjena od svih evropskih zemalja. To su prouzročila vrlo dinamična zbivanja početkom stoljeća, od Ilindenskog ustanka preko Balkanskih ratova kad je izvršena podjela između Srbije, Bugarske i Grčke do I. svjetskog rata. Ipak najveće etničke promjene Makedonija preživljava u međuratnom periodu. Autor nam tabelarnim prikazima nudi uvid u etničke promjene.

Ivan B e u c, Premisi za izveduvanje zaključoci za srednovjekovnata evropska država (73—82). Autor razlikuje pet osnovnih tipova evropske države u srednjem vijeku: 1. patrimonijalna država, 2. lenska država, 3. staleška država, 4. apsolutistička država i 5. republikanska država. Članak izlaže o svakom tipu države posebno strogo vodeći računa o specifičnostima društvenog i političkog ustrojstva

karakterističnog za medijevalno razdoblje, a oštro se razgraničuje od postavki koje su pojmu srednjovjekovne države prilazile sa shvaćanjima izgrađenim za druge epohe.

S. Dimevski, Golembugarskite kombinaciji so Unijatstvo vo Makedonija za revizija na Bukureškiot miroven dogovor vo 1913/14 godina (83—93). Nezadovoljni podjelom Makedonije, velikobugarski krugovi stvaraju planove kako bi putem formiranja unije Bugarske crkve s Rimokatoličkom crkvom bila sačuvana crkveno-školska organizacija bugarske crkve na dijelu makedonskog prostora koji je pripao Srbiji. Na taj se način htio svijetu pokazati navodni bugarski karakter Makedonije. Vladajući krugovi u Sofiji vode pregovore s austro-ugarskim predstavnikom Taranovskim o čemu svjedoči bogata korespondencija Taranovskog i njegove vlade. Zbog protivljenja Rimokatoličke crkve i Francuske katoličke frakcije pregovori, a time i velikobugarski planovi se izjalovljuju.

D. Dimeski, Ilindenskite žrtvi na s. Capari, Bitolsko (1903. g.) (95—103). Autor skreće pažnju na 133 žrtve od 170 sudionika u ilindenskom ustanku iz sela Capari. Donosi popis boraca.

Lj. Dokleštić, Pridonesot na Stefan Verković vo istražuvanjeto na sredno-vekovnata istoriska gradja vo Makedonija i vo соседните zemji vo sredinata na XIX vek (105—122). Kada je za svojih putovanja po Makedoniji i susjednim zemljama pod turskom vlašću Verković počeo istraživati starine, imao je samo jednog prethodnika, V. Grigoroviča. Iako izložen svim opasnostima nesigurnih cesta i s nedovoljnim sredstvima za život i istraživanje, Verković je uspio postići značajne rezultate na skupljanju i prepisivanju srednjovjekovne građe. Uskoro je dio tih dragocjenih materijala objavila Narodna biblioteka Beograd i na taj način su postali dostupni brojnim historičarima. Autor napominje da je Verkovićevo istraživanje bilo obavljano uz druge poslove i u vrijeme kad je za znanost svaki podatak bio dragocjen.

I. Kampuš, Prilog kon poznavanjeto na položbata na kmetovite na Zagrepškiot Gradec vo XVII vek i učestvoto na zemjodelskite proizvodi vo gradskite prihodi i rashodi (123—135). Na osnovi gradskog Urbara iz 1615. i Regeste iz 1665. godine autor analizira položaj kmetova zagrebačkog Gradeca u XVII. stoljeću i sudjelovanje poljoprivrednih proizvoda u gradskim приходима i rashodima. Iako među kmetovima postoje veće imovinske razlike, svi se nalaze pod ozbiljnim pritiskom gospodara, prvenstveno s obzirom na obvezu tlake koja je pored obrađivanja zemlje uključivala izgradnju i održavanje utvrda, kao i nasipa protiv poplava. Vrlo su česte i zloupotrebe tlake u privatne svrhe od strane članova gradskog magistrata. Besplatni kmetovski rad oslobodio je grad potrebe angažiranja skupe najamne snage. Zaslugom svojih kmetova zagrebački Gradec je uspješno prebrodio teško XVII. stoljeće. Na kraju članka autor daje na uvid tabelarni pregled broja kmetova, po selima, zagrebačkog Gradeca iz 1615. i 1665.

V. Kartov, Detstvoto i učilišnite godini na narodniot heroj Josif Josifovski (137—147). Narodni heroj Josif Josifovski-Sveštarot rođen je u Đevđeliji 1914. u obitelji već poznatoj po mnogim borcima za slobodu Makedonije. Uslijed neprestanih seoba ostao je prikraćen za pravo djetinjstvo, ali ga to nije priječilo da bude uspješan učenik. Za vrijeme školovanja uključuje se u politička gibanja mladih pod utjecajem KPJ.

V. Kupevski, Za odnosot na Atanas Razdolov kon vrhovizmot (149—161). Socijalist Atanas Razdolov, rođen u Berovu a živio i radio u Bugarskoj bio je jedan od prvih boraca za individualnost makedonske oslobodilačke borbe. Njegovi radovi, u prozi i stihu jasno govore o njegovim beskompromisnim stavovima kada je u pitanju Makedonija. U jeku bugarske kampanje iznosi svoja socijalistička mišljenja, propagira nezavisnu Makedoniju i oštro kritizira izdajnike.

Lj. Lape, Izbornite borbi vo Makedonija do »Obznanata« so specijalen osvrt na učestvoto na KPJ za Makedonija (163—173). Na osnovi dokumenata i literature autor opisuje prve općinske i parlamentarne izbore iz 1920. U bespoštednoj borbi s građanskim strankama KPJ stječe upravu u Skopju, Kumanovu, Kavadarcima i Velesu, a na parlamentarnim dobiva 15 mandata. Čitav uspjeh dokinut je proglašenjem Obznanane nakon koje je KPJ morala u ilegalu.

J. Lučić, Refeudalizacijata vo Hrvatska i njezinot odraz vo Dubrovnik (175—183). Refeudalizacija koja uslijed niza uzroka zahvaća istočnu i dio srednje Evrope zahvatila je i Hrvatsku, a našla je svoj odraz i u agrarnim odnosima na tlu Dubrovačke države. Aristokratske obitelji uslijed općeg privrednog nazadovanja otpočetog još u XV. stoljeću (posebno vidljivom u kopненоj trgovini, ali sve prisutnijeg i na moru jer Mediteran gubi na značenju, a i unutar smanjenog prometa raste konkurencija novih pomorskih sila Engleske, Flandrije i Francuske) prepuštaju vodeću ulogu u gospodarskom životu građanstvu, a sami se sve više posvećuju upravljanju zemljišnim posjedom. On je trebao nadoknaditi prihode izgubljene u trgovini što rezultira povećanim pritiskom na seljaka. God. 1574. Senat izglasava zabranu napuštanja zemlje s obrazloženjem da ne bi ostala pusta i neobrađena. Propis se ne unosi u Liber Croceus, ne izglasava ga Veliko vijeće pa ne postaje pravosnažan. XVII. stoljeće, a posebno XVIII. donosi pojačan pritisak na seljaka, ali je on ipak uspio sačuvati osobnu slobodu i mogućnost otkupa. To je osnovni razlog što na teritoriju Republike nema seljačkih buna sve do 1799/1800 — konavoske bune.

H. Melkovski, Vidovi na otpor spored Zemljodjelskiot zakon (185—196). Pitanje nastanka Zemljodjelskog zakona još uvijek je nerazjašnjeno u znanosti. Vežu se za široki period od VI. do X. stoljeća. Unatoč svim manjkavostima ovaj pravni spomenik predstavlja dragocjen izvor budući da omogućava djelomičnu rekonstrukciju socijalne strukture seoske općine, konstatiranje njihove imovinske diferencijacije te nejednakosti pred zakonom. On nam neizravno svjedoči o pasivnom otporu (emigriranje osiromašenih seljaka) i aktivnom otporu koji je još prisutniji.

K. Milutinović, Makedonskoto prašanje pred ugarskiot parlament (197—208). Makedonsko pitanje bilo je postavljeno pred cijelu evropsku javnost koja se uglavnom podijelila na pristalice statusa quo i one koji su pristajali uz princip Balkan balkanskim narodima. 1907. srpski opozicionar Mihail Polit Desančić iznosi makedonsko pitanje pred Ugarski sabor. Ova interpelacija dobiva širok odjek u Evropi. Polit Desančić upozoravao je da iza bečke balkanske politike stoje njemački buržoasko-militaristički krugovi, čega tada nisu bili svjesni ni mađarski šovinisti.

M. Minoski, Kontakti na Makedonci vo Švajcarija so Soedinetite Amerikanški Državi vo počotkot na 1919 godina (209—217). Početkom 1919, odmah nakon pokretanja Pariške mirovne konferencije, počinju kontakti makedonskih intelektualaca s predstavnicima SAD-a u Švicarskoj kojima nastoje objasniti pravo stanje u Makedoniji i pridobiti ih za jedino pravo rješenje u skladu s principom Makedonija Makedoncima.

E. P. Naumov, Darbenite gramoti na Dejanovići (219—237). Darovnice braće Dejanovića imaju veliko značenje za historičare jer je iz njihovih tekstova moguće razabrati socijalne odnose na terenu u periodu nakon propasti Dušanovog carstva, te odnose Dejanovića s ostalim oblasnim gospodarima.

S. Obad, Odglasot na Ilindenskoto vostanije vo dalmatinskiot pečat (239—244). Ilindenski ustanak snažno je odjeknuo u čitavom hrvatskom tisku, posebno u Dalmaciji. Cijele 1903. dalmatinski listovi podrobno izvještavaju čitateljstvo o prilikama u Makedoniji. Na osnovi tih tekstova čitateljima je bilo posve jasno da je VMRO-u preostalo jedino dići narod na ustanak. Dubrovačka »Crvena Hrvatska« sugerira da i Hrvati mogu puno naučiti od Makedonaca.

B. Panov, Misijata na Konstantin Filozof medju Saracinite (Arabite), (245—251). Autor donosi opis i komentar cijele misije Konstantina Filozofa među Saracenicima, kamo ga je poslao Mihajlo III. U Bagdadskom kalifatu pregovarao je o razmjeni zarobljenika i nastojao osigurati zaštitu kršćana koji su živjeli pod kalifovom vlašću. Pored diplomatske akcije Konstantin je polemizirao s bagdaskim intelektualnim krugovima o religijskim temama. Pisac daje i osvrt na potpuno različite sudove o uspješnosti misije u historiografskoj literaturi.

D. Pačemska, Atanas Razdolov i idejata za zaedništvo na balkanskite narodi (253—259). A. Razdolov, socijalist, revolucionar, publicist i pjesnik čvrsto se držao ideje Makedonija Makedoncima. Vjerovao je i borio se za stvaranje demokratske federativne države balkanskih naroda, računajući da će makedonski narod postići najbrži napredak u suradnji s drugim balkanskim narodima. Poslije mnogih teških udaraca doživljava konačno razočaranje na kraju I. svjetskog rata što se odrazilo na njega i kao pjesnika i kao revolucionara.

R. Poplazarov, Životot i deloto na Taško Karadžata (1914—1942) (261—271). Autor opisuje život i rad revolucionara Karadže, posebno njegovu borbu protiv grčke buržoazije. Pred rat, kao jedan od prvih regionalnih partijskih sekretara priprema narod za oslobodilački rat.

K. Sidovski, Planovite na Italija za izgradbu na železnici vo Evropska Turcija so poseben osvrt na Makedonija (1870—1903) (273—286). Talijanski službeni krugovi bili su vrlo zainteresirani za planiranje i izvedbu željezničkih pruga u balkanskim zemljama, posebno u Makedoniji. Solun je trebao biti glavni željeznički čvor povezan sa Skopjem i Bitolom. Međutim talijanska vlada nije imala sredstava za realizaciju ovih planova, a u prostoru se sukobljavala s austro-ugarskim aspiracijama.

Ma Sipu, Reakcijata na kineskijot progresiven pečat za propasta na Kralstvoto Jugoslavija vo 1941 godina (287—295). Kineski listovi prate jugoslavenska zbivanja 1941, pa tako komentator Sinhua Žibaoa predviđa pristup Jugoslavije Trojnom paktu. Podrobno je zabilježen i narodni bunt od 27. 3. 1941. Antifašistički listovi donose analize u uvodnicima u povodu napada na Jugoslaviju i Grčku, uviđajući da je poraz privremen.

L. Slaveva, Problemot na dualističkata upravna struktura vo Dušanovata imperija »Srbija i Romanija« (297—308). Dualizam se javlja već s prvim Milutinovim osvajanjima, a legalizira u Dušanovoj državi podjelom na »Srpske zemlje« koje žive po tradicionalnom sistemu i »Romaniju« koja predstavlja okupirani teritorij i zadržava zatečeni bizantski sistem s elementima pravne strukture donesene srpskim osvajanjem.

F. Smiljanić, Od topologijata na srednovjekovniot Zadar (309—314). Autor identificira kameni grb ugrađen u srednjovjekovnu kulu kao grb obitelji Tiepolo nasuprot dosadašnjim mišljenjima da se radi o komunalnom grbu. Postavu grba vezuje uz široke graditeljske aktivnosti zadarskog kneza Jakova Tiepola.

B. Stoičovski, Kruševskiot vojvoda Gjurčin Naumov-Pljakot (315—328). Ovo je prvi članak koji govori o životu i radu revolucionara Naumov-Pljakota. U mladosti u Sofiji uz poznate revolucionare čini prve korake u revolucionarnoj borbi. Sudjelovao je u raketničkoj aferi. Kasnije se vraća u Makedoniju (Kruševo) i cijeli život posvećuje borbi za slobodu. Turci su ga ubili 1904.

A. Trajanovski, Borbite za emancipacija od Carigradskata patrijaršija i greizmot vo Poljanskata eparhija vo krajot na 50-tite i vo tekot na 60-tite godini na XIX vek (335—350). Ekonomski napredak i stvaranje domaćeg građanstva omogućilo je da se na području Poljanske eparhije postignu najbolji rezultati u borbi za emancipaciju. Makedonski jezik se uvodi u škole, a crkvenoslavenski u crkve.

Prihvatanje prividne unije s Rimokatoličkom crkvom samo je sredstvo u borbi protiv grecizacije. Postavljenje Partenija Zografskog za biskupa (prvo postavljenje nakon ukidanja Ohridske arhiepiskopije iz 1776) predstavlja prvu značajnu pobjedu.

G. Ford, Semeinata zadruga vo SR Makedonija (351—363). Mnogo duže trajanje obiteljskih zadruga u Makedoniji nego u drugim jugoslavenskim zemljama ne može se jednostavno tumačiti samo ekonomskom zaostalošću, konzervativizmom ili nepoznavanjem drugih formi socijalne organizacije. Obiteljska zadruga predstavljala je fleksibilno i inteligentno rješenje za uvjete u kojima je donedavno egzistirala Makedonija. Ona je bila izvor osobne i ekonomske sigurnosti te socijalno-psihološka satisfakcija.

M. M. Frejdenberg, Dalmatincite vo balkanskata trgovija od XIV—XVI vek (365—378). Kroz mnoga stoljeća velik dio trgovine balkanskih zemalja odvijao se preko dalmatinskih luka. Dubrovnik se razvio u glavni centar balkanske trgovine. Članak sadrži brojne podatke o Dalmatincima i njihovom udjelu u balkanskoj trgovini.

Na kraju časopisa se nalaze In memoriam prof. Metodiju Sokoloskom i dr. Ristu Poplazarovu.

Ivica Prlender

GODIŠEN ZBORNİK, kniga 11 (37), Filozofski fakultet na Univerzitetot — Skopje, Skopje 1984, str. 332

U odjeljku Istorija predviđenom za historiografske radove nalaze se članci:

Dragan Velkov, Finansiranje i vooružavanje na operativnite sili na srpskata četnička organizacija vo Makedonija vo periodot od 1904 do 1908 godina (5—18). Nakon sloma ilindenskog ustanka intenziviraju se akcije Makedoniji susjednih balkanskih monarhija čiji je krajnji cilj komadanje i podjela makedonskog teritorija. Autor se suprotstavlja tumačenju državnih krugova Kraljevine Srbije i stavovima buržoaske historiografije da je djelovanje poluvojne četničke organizacije u Makedoniji privatna akcija grupe srpskih nacionalista (financirali navodno rentijeri, trgovci i sl.), izuzev možda u samom početku djelovanja. Velkov skreće pažnju na neobjavljene dokumente srpske vlade kojima dokazuje da je »oružana propaganda« bila vođena od strane same vlade i uz usku suradnju vojske i militarističkih krugova. Financiranje je bilo tajno, preko raznih fondova, ali redovito i izdašno što najbolje svjedoči o zainteresiranosti vladajućih struktura Kraljevine Srbije za hegemoniju u Makedoniji. U financiranju žustro su sudjelovala građanska društva kao npr. »Kolo srpskih sestara«, ali su se sredstva nabavljala i na terenu, u makedonskim selima, najviše zahvaljujući pritisku na stanovništvo.

Naoružanje kojeg kao ni novca nije nedostajalo vodilo je porijeklo iz magazina srpske vojske ili je preko njezinih organizacija u strogoj konspiraciji nabavljano iz inozemstva. Pisac konstatira da srpska propaganda, kao i one drugih balkanskih zemalja, predstavlja »neobjavljeni rat vođen isključivo protiv makedonskog naroda i njegove borbe za nacionalno i socijalno oslobođenje«.

Branko Panov, Ohrid i ohridskata oblast vo XII-ot i XIV-ot vek (19—49). Neposredno pred velike promjene na Balkanu koje donosi IV. križarski rat, veliki dio makedonskih prostora držao je energični bugarski vladar Kalojan. Nakon pada Bizantskog Carstva Ohrid i drugi jugozapadni makedonski krajevi dolaze u sastav Solunskog Latinskog Kraljevstva, ali ih Kalojan preotima i zadržava do smrti (1208). Uskoro do znatnijeg utjecaja u Makedoniji dolazi Srbija zahvaljujući pomoći koju Stefan Prvovjenčani daje Strezi. Streza se uspio učvrstiti u krajevima koje je Kalojan držao u Makedoniji, u svoju kneževinu uspijeva uključiti mnoge gra-

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3
Časopis izlazi jednom godišnje
Narudžbe šaljite na adresu:
Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1
Cijena ovog broja iznosi 3000 din.
Izdavanje časopisa sufinancira
Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH — VII.
Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — travanj 1987.